

Kulturminne og kulturlandskap

KULTURMINNE OG KULTURLANDSKAP I OMRÅDET

Innafor planområdet finn vi i hovudsak beite og utmarksareal med spor etter gamle jordbruksmønstre med utmarksteigar, steinarbeid og slåttemarkar. Delar av området er no under sterk gjengroing, der ask vert det dominerande treslaget.

Dei gamle slåtteengene og hagemarkene ved Henjum har mange element i det kulturhistoriske jordbrukslandskapet. Etter utskiftinga og mekaniseringa i landbruket har Henjum endra karakter. Gamalt åker- og slåtteland blei tilplanta med frukttre. I planområdet er det framleis spor etter det gamle jordbruksmønsteret. Karakteristisk for området er uteløer og ruinar etter slike. Fleire av dei står og har

stått på store rydningar for ikkje å ta hagemark. Det er elles mange rydningsrøyser, bakkemurar og steingardar i området. Ein eldre veg går frå Munken og Rishaug (id 15785) og nedover i kulturlandskapet mot sørvest forbi Gjevaldshaugen (id 66394). Andre eldre driftsvegar strekk seg ut til teigane frå denne. Det står framleis att ein del tre som vitnar om lauvsanking. Desse er i hovudsak knytt opp mot rydningar og steingardar der dei markerar grenselinjer. I sørvestre del av området finn ein gamle frukthagar som ikkje lenger vert haldne i hevd. Ein av bygningane i området kan knytast til dei gamle frukthagane.

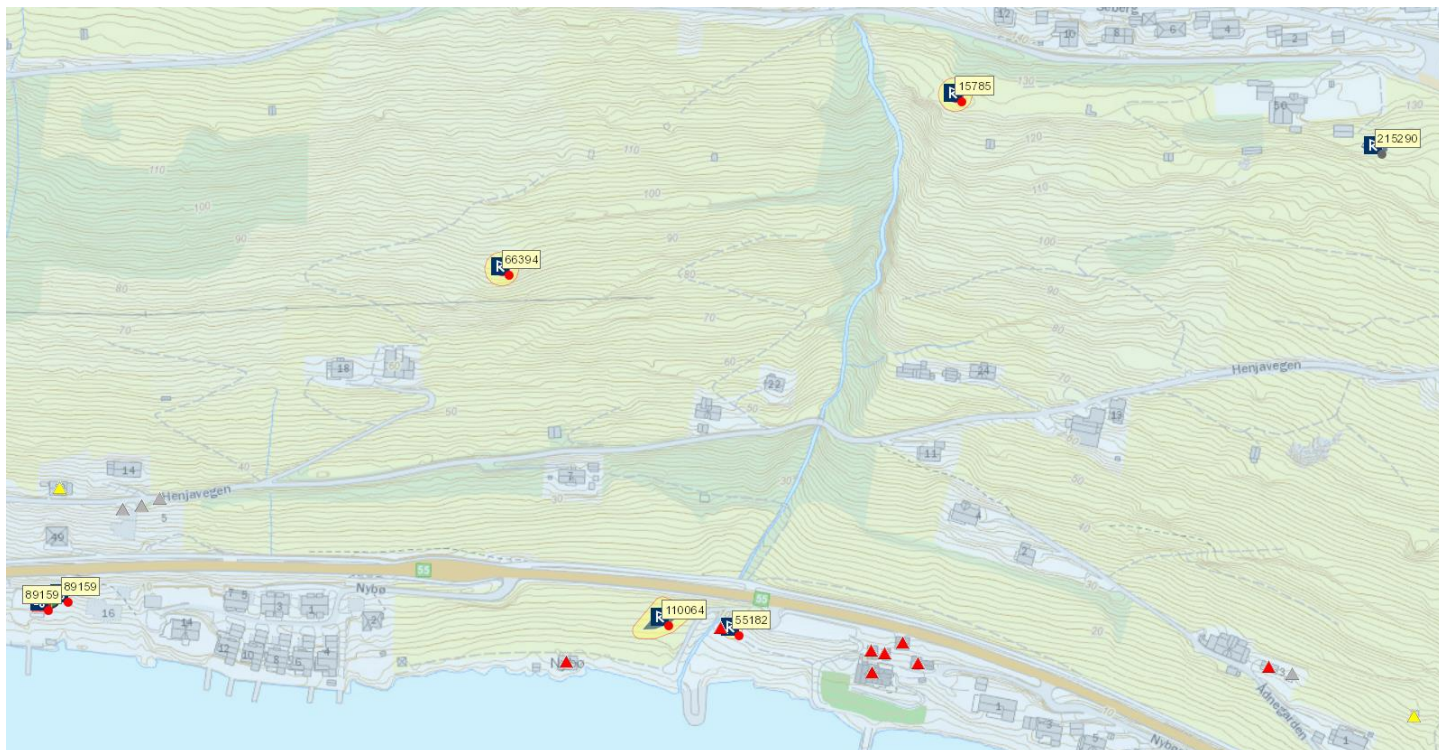

På ein hjell sentralt i området ligg ei stor gravrøys frå eldre jernalder (id 66394). Dette er i dag ei av dei best bevarte gravrøysene i Leikanger. Røysa er plassert framtreddande i kulturlandskapet med vidt utsyn mot Hermansverk i aust og Hanehaug i vest. Røysa som vert kalla Gjevaldshaugen, er kring 10 m i tverrmål. og vel 1 m høg sett frå sør. Ho er godt synleg i terrenget og klårt markert. Om lag 0,5 m store steinar er synlege i søre del. Åkerstein er påkasta i nord og røysa er noko avflata i toppen. På røysa veks det tett lauvskog, særleg kring kantane. I sørvestre skråninga av røysa stikk det fram ei helle kring 1,2 x 1 m vid og 0,2 m tjukk. Kring 5 m sørvest for røysa stikk ei helle fram i bakken, minst 1,4 m lang.

Denne delen av Henjum representerer eit kulturlandskap med lange tradisjonar og stor tidsdjupne.

Skjøtsel av gravrøysa bør sikre inn- og utsyn frå denne. Røysa er eit verdifullt kulturminne i Leikanger og må sikrast rom slik at den ikkje vert innebygd, men framleis får ligge høgt og fritt i kulturlandskapet. Det opne kulturlandskapet i nordaustre del, med uteløer, ruinar, rydningsrøyser, bakkemurar, vegar og steingardar, har høg verdi for Leikanger som gamal jordbruksbygd. Denne delen av kulturlandskapet bør sikrast og haldast i hevd for framtida. Om ein vil bevare dei gjengrodde delane av kulturlandskapet i sørvest og vest, bør dette gjerast ved å opne opp og rydde unna unge asketre. Vidare bør slått og beite gjenopptakast i engane. Det vil krevje mykje arbeid å restaurere denne delen av området.

KULTURMINNE OG KULTURLANDSKAP I NÆROMRÅDET

På oppsida av riksvegen ligg "Gamle Amtmandslunden" eller berre "Lunden». Lunden var tidlegare ein viktig samlingsstad i bygda og fungerte som 17. mai-plass frå kring 1900 til 1973. Det vart òg halde ungdomslags- og songarstemne i Lunden med opp til 3.000 deltakarar. Frå 1931 vart Lunden fast 1. mai-plass for arbeidarrørsla i Leikanger. Statsminister Jørgen Løvland og statsrådene Johan Castberg, Olav Meisdalshagen og Kåre Fostervoll var mellom talarane i Lunden. Dei seinare åra er Lunden restaurert noko og området blir brukt til undervisning og som leikeområde for Nybø barnehage. Vest for Lunden ligg ein verneverdig bygning som opphavelig vart bygd for vegsjefen. Det tidlegare embetsmannshuset er i dag privat bustad. Bustaden er bygd i stilretninga "Nye Norge" som var gjeldande i perioden 1905 – ca. 1930, og noko seinare enkelte stader. Stilen er grunna i ei sterk søken etter nasjonal byggestil. Gamle byggestilar vart tekne tilbake, særleg barokk og klassisisme, der det gjerne vart lagd ei fri gjendikting med kraftfullt uttrykk i hovudform og detaljar. Dette vart også omtala som "norsk panelstil", med typiske kjenneteikn som kubbeforma bygningskropp, høgrest saltak og bratt takvinkel, kraftig detaljering og panel, breie hjørnekassar og vindskier, småruta vindaug og rik utforming av dørportalane. Bygningen er eit godt døme på ein embetsmannsbustad og denne spesifikke byggestilen.

På nedsida av riksvegen ligg Fylkesmannsgarden. Garden Nybø har vore i offentleg eige sidan 1853. Han har vore både sorenskrivargard og fylkesmannsgard. Bygningane har sidan 1970-åra vore i kommunal eige. For Leikanger er dette eit kulturmiljø med høg kulturhistorisk verdi knytt til Leikanger som regionalt og statleg administrasjonssenter. På Fylkesmannsgarden er det registrert våningshus, stabbur, drengestove/tenarbustad og eldhus, samt ein kontorbygning. Sistnemnde er det gamle Amtskontoret frå omlag 1860. Bygget er i dag Administrasjonsmuseum. Nordre Bergenhus Amt, frå 1919 Sogn og Fjordane fylke, vart eige fylke i 1763. Amtmennene budde i Bergen, på Kaupanger, i Lærdal og Balestrand før amtmannen i 1862 valde å slå seg ned på Leikanger. Bortsett frå våningshuset som er reist på 1700-tallet er bygningane i Fylkesmannsgarden frå 1800-talet. Lengre vest i stranda står det naust, badehus og tørkehus. Bygningane i tunet på Fylkesmannsgarden er verneverdige.

Ved tørkehuset står ein bautastein frå eldre jernalder (id 55182). Her har det tidlegare lege eit gravfelt. Bautasteinen er i dag 3,7 m over bakken. Breidda er om lag 0,85 m, men han smalnar litt oppover. Søre breiside er heilt flat, ca. 0,8 m brei. Nordre breiside er lett rygga på nedste halvdel, øvste halvdel er meir flat. Steinen har vore flytta to gonger i samband med vegbygging. Bautasteinen er måla av kunstnaren Dahl i 1824. I området ved I blei det funne ei lang rekke heller. Dette var dekkheller til to kister. Dei låg i forlenginga av kvarandre. Dei var truleg ikkje samstundes. Hellekistene var ikkje like lange, men var bygde på same måte av heller. Hellekiste II var 3 m lang, og hellene var av dårleg kvalitet. I austenden låg ein stor stein på botnen under vegghellene og gavlsteinen. Grav II var ei mannsgrav. Leirkaret låg velta om på sida. Hanka er truleg etter eit trespann, men det var det ikkje spor etter. Eit flatt stykke jarn og ei lita jarnstang låg noko høgt og har ein annan patina enn dei andre jarnsakene. Ein kniv låg også høgt og har same patina. Kiste III var 1,5 m lang. Stein-kvaliteten var betre enn på kiste II. Grav III må ha vore ei barnegrav. Leirkaret stod med botnen opp. Pilen og kniven låg på botnen. Begge gravene var fylt med jord heilt opp under dekkhellene.

Nokre skar av spannforma leirkar vart funne i ei halvmeterstor kiste av steinheller. Funna vart gjort då riksvegen vart laga. Kista låg like ved kanten av vegen, og kom fram under arbeidet med skråninga ovanfor. Eit beisel frå yngre jernalder blei funne i den nedre vegskjeringa.

På vestsida av elva er det registrert ein busetnadslokalitet frå (id 110064). Her er det funne automatisk freda kulturminne i form av fossile dyrkingslag, 3 kokegroper og 2 udefinerbare nedgravingar.

Kulturminna på Fylkesmannsgarden, Lunden og opp til den tidlegare vegsjefbustaden utgjer eit samla kulturmiljø med stor verdi. I dette kulturmiljøet er både kunnskapsverdien, bruksverdien og opplevingsverdien vurdert som stor høg.

Lengst i vest ligg den tidlegare embetsbustaden til politimeisteren i Sogn. Dette er eit vakkert funkishus frå sist på 1930-talet. Huset, som i dag er i privat eige, er freda. På oppsida av riksvegen her, langs Hallandsvegen, er det registrert ein bygning og ruinar frå siste del av 1800-talet og tidleg på 1900-talet. I Ådnegarden, heilt i aust, er det lite igjen av eldre bygningar i tunet.